LUCRĂRI ALE UNOR ARGINTARI TRANSILVĂNENI DIN SEC. XVII ŞI XVIII

VICTOR SIMION

Pentru istoria argintăriei medievale româneşti, intervalul de timp cuprins între sec. XVII şi XVIII reprezintă momentul unei deosebite înfloriri a meşteşugului prelucrării metalelor preţioase, înflorire oglindită nu numai de impresionantul număr de lucrări realizate în decursul acestor două secole ci şi de remarcabilele virtuţi artistice ale operelor create. Este de asemenea ultimul mare moment de manifestare creatoare pe temei medieval cînd, pe de o parte, se mai acordă credit tehnicilor de prelucrare manuală a metalului preţios iar, pe de altă parte, virtuţile artistice ale lucrărilor oglindesc încă (dar nu pentru multă vreme) concepţii estetice generate de spiritul şi modul de gîndire medieval. Aceasta deoarece odată cu secolul al XIX-lea, un secol al înnoirilor pe multiple planuri, se va renunţa treptat la tradiţionalele tehnici de prelucrare în favoarea mijloacelor mecanice (ce se vor răspîndi cu deosebită rapiditate); gustul pentru bogata încărcătură ornamentală care îmbracă obiectul, dîndu-i adesea o strălucire ostentativă, este părăsit în favoarea preferinţelor pentru formele cît mai pure, pentru armonia volumelor şi eleganţa conturelor; ornamentul capătă o notă de discreţie, aflîndu-se într-un vizibil raport de echilibru faţă de formă.

Deşi, aşa cum am afirmat, fondul de lucrări, provenind din perioada respectivă, este deosebit de bogat (unele piese se află adunate în colecţii organizate, altele — multe la număr — se găsesc răspîndite în teren), el este departe de a fi fost epuizat din punct de vedere ştiinţific, o parte însemnată a acestor lucrări rămînînd încă a fi studiate şi comunicate. Considerînd deci că valorificarea cercetărilor întreprinse în acest domeniu reprezintă o necesitate, prezentăm în continuare cîteva nume de meşteri argintari ale căror lucrări au fost recent identificate.

Doi dintre autorii pieselor studiate (aflate în inventarul unor instituţii din ţară sau în colecţia Muzeului de artă al R.S.România) aparţin uneia dintre cele mai vechi bresle de argintari de pe teritoriul ţării noastre, ale cărei prime statute de funcţionare datează din anul 1494. Este vorba de **breasla argintarilor din Mediaş** care, datorită calităţilor artistice deosebite ale lucrărilor realizate, se bucura în perioada evului mediu de un egal prestigiu cu cel al breslei argintarilor sibieni a cărei constituire oficială (atestată documentar) avusese loc în acelaşi an cu breasla mediesiană, adică în 1494[1].

Ambii argintari au fost identificaţi ca autori ai unor lucrări aflate în inventarul Secţiei de artă veche românească a Muzeului de artă al R. S. România, element demn de reţinut deoarece sînt primii argintari medieşeni semnalaţi în patrimoniul acestei secţii. Desigur, faptul că ambii — aşa după cum se va vedea — au activat cu trei secole în urmă, adică în secolul al XVII-lea, constitue un motiv în plus pentru a sublinia importanţa acestor identificări.

Primul dintre aceşti doi argintari se numeşte JOHANNES (HANS) WINTERGRÜN iar activitatea sa ca meşter, în cadrul breslei argintarilor din Mediaş, este consemnată odată cu anul 1636. Deşi numele său apare menţionat în unele lucrări de specialitate sau cataloage de mărci (unde i se reproduce şi monograma cu care a figurat înscris în evidenţele breslei), pînă astăzi literatura nu a semnalat încă nici o lucrare de a sa. În colecţia Secţiei de artă veche românească piesa pe care am identificat-o, ca realizare a acestui meşter, este un **pectoral** (heftel)[2], identificarea efectuîndu-se exclusiv pe baza comparării monogramei de pe lucrare cu aceea publicată în catalogul de mărci al lui E. Köszegy.

Pectoralul figurează, alături de brăţări, cercei, agrafe, cingători etc., printre piesele importante ale podoabelor feminine săseşti, a cărui utilizare în Transilvania a cunoscut o dezvoltare deosebită, cu precădere în sec. XVII şi XVIII. Descinzînd, după toate probabilităţile, din fibula rotundă germanică, această piesă nu reprezintă altceva, în structura sa, decît o pafta mare, rotundă, realizată de regulă din metal preţios (argint, argint-aurit), bogat decorată cu elemente ornamentale constituind o varietate tipologică relativ mare. Ornamentele sînt dispuse în mod obişnuit în cîmpuri concentrice, în jurul unui mare caboşon central.

Lucrarea pe care o prezentăm nu face excepţie de la acest tip. Elementele decorative, constituite preponderent din ornamente vegetale (vreji, frunze, flori, conuri ş.a.m.d.), sînt

[1] Şt. Pascu, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Buc., 1954, p. 205.

[2] Inv. P. 225; diam. 0,110 m.

https://biblioteca-digitala.ro

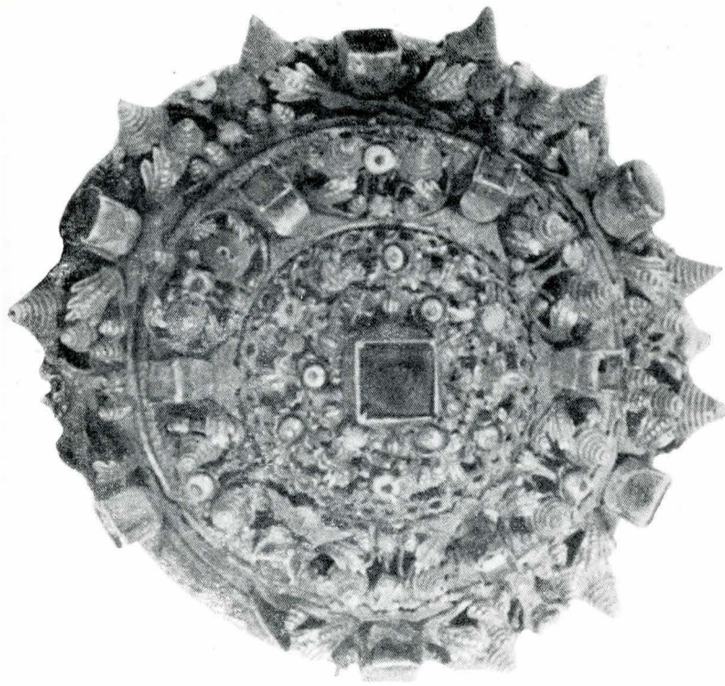

Fig. 1—2. Pectoral, Meşter Johannes (Hans) Wintergrün, Mediaş şi monograma sa (fig. 2).

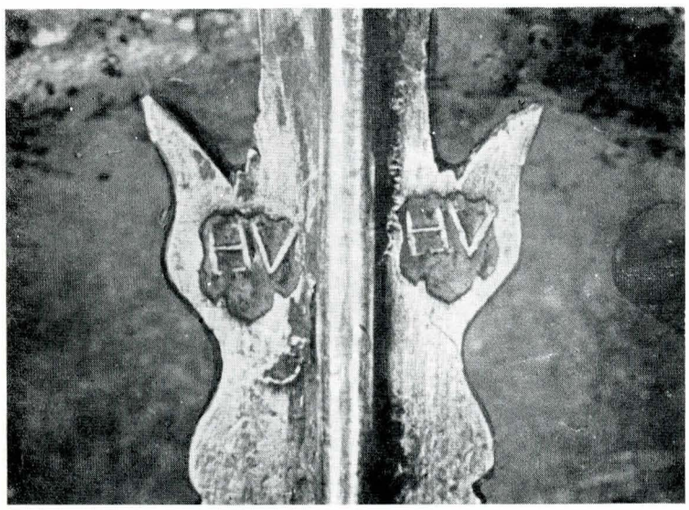

Fig. 3—4. Pectoral, Meşter Georgius Hetzelderffer, Mediaş şi monograma sa (fig. 4).

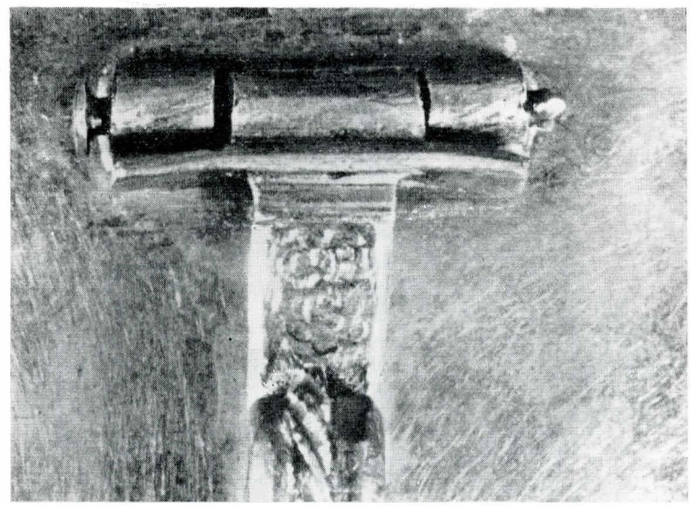

realizate din argint-aurit sau fire împletite din argint-aurit sub forma unor monturi în relief înalt. Datorită acestui relief accentuat, pectoralul sugerează impresia unei deosebite masivităţi (fig. 1). Ca şi în alte cazuri şi la această lucrare, printre ornamentele metalice, se găsesc montate numeroase perle precum şi caboşoane conţinînd pietre divers colorate (verzi, galbene, roz, mate sau transparente), menite a spori nota de preţiozitate a obiectului. Între ele, cele două registre decorative sînt separate printr-un brîu îngust ornamentat la rîndul lui cu discrete motive vegetale. În centrul pectoralului este amplasat un mare caboşon conţinînd o piatră de culoare cafenie în jurul căreia sînt distribuite mici ornamente vegetale (frunze şi flori, ce au montate, în loc de pistil, o perlă sau o mică piatră colorată). Pe spate, pe agrafa de prindere de forma unui ac, se găsesc vizibil imprimate două poansoane conţinînd iniţialele meşterului („H.V."), dispuse într-un scut (fig. 2). Comparînd cu monograma reprodusă de catalogul de mărci al lui Köszegy[3] se vădesc incontestabile similitudini, fapt care ne-a determinat să considerăm că această piesă aparţine argintarului mediesean Johannes (Hans) Wintergrün, atribuire întărită şi de faptul că, din punct de vedere stilistic, lucrarea se încadrează în perimetrul secolului al XVII-lea, perioadă în care a activat şi meşterul respectiv.

Cel de-al doilea argintar identificat de noi şi care aparţine aceluiaşi centru artistic — Mediaşul — este GEORGIUS HETZELDERFFER[4], menţionat ca meşter începînd din anul 1652, fără a se cunoaşte însă cu exactitate data cînd şi-a încheiat activitatea de argintar. Din cele cîteva lucrări realizate de acest meşter şi cunoscute pînă astăzi (unele doar documentar), lucrări care conţin inscripţii datate, putem stabili cu relativă precizie durata în timp a activităţii sale. Astfel, o patenă, ce se afla la biserica evanghelică din Bălcaciu (actualmente în judeţul Alba), avea menţionat în inscripţie anul „1666"; pe o altă piesă similară, aflată în posesia bisericii evanghelice din Şeica Mare, era notat anul „1672"[5], deci ar putea fi vorba de aproxi-

[3] Elemér Köszegy, *Magyarország ötvösjegyek*, Budapesta, 1936, p. 220, nr. 1233.

[4] După nume este posibil ca familia acestui argintar să provină din Aţel.

[5] Köszegy, *op. cit.*, p. 221, nr. 1235, lit. „a—b". Victor Roth, *Kunstdenkmäller aus den sächsischen Kirchen Siebenbürgens"*, I, p. 261, nr. 775, atribuie în mod eronat monograma acestui meşter argintarului braşovean Georg Hossmann.

În text, cînd menţionăm posesorii obiectelor, ne referim la locul unde acestea se aflau la data cînd au apărut publicaţiile citate şi care conţin trimiteri în legătură cu lucrarea respectivă.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5—6. Potir. Meşter Marcus Fuchs-jr. Braşov şi monograma sa (fig. 6).

Fig. 7. Potir. Meşter Georgius Olescher-jr. Braşov.

mativ două decenii de activitate, însă atunci cînd avem de-a face cu datările cuprinse în inscripţii nu trebuie să se uite faptul că acestea pot fi adăugate ulterior realizării piesei respective, de cele mai multe ori cu prilejul efectuării unei danii.

Victor Roth[6] atribuie aceluiaşi meşter un potir ce se afla la biserica evanghelică din Mihăileni (în actualul jud. Sibiu), însă acesta nu are menţionată nici o dată.

În colecţia Secţiei de artă veche românească a Muzeului de artă al R. S. România, unde a fost identificat, Georgius Hetzelderffer este de asemenea autorul unui pectoral[7] care diferă de cel menţionat anterior doar prin modul de distribuire şi tipologia ornamentelor (fig. 3). Registrele decorative dispuse concentric conţin ornamente preponderent vegetale — bucheţele de flori şi frunze sau flori simple

[6] V. Roth, *op. cit.*, I, p. 130, nr. 291 şi II, pl. 122. Menţionat şi de Köszegy, *op. cit.*, p. 221, nr. 1235.

[7] Inv. P. 223; diam. 0,138 m.

https://biblioteca-digitala.ro

presărate pe suprafaţa decorativă, vreji stilizaţi ş.a. — cărora li se adaugă, pentru sporirea notei de preţiozitate, emailuri pictate sau pietre divers colorate (verzi, roşii, cafenii, albastre etc.). În acelaşi scop, din loc în loc sînt amplasate caboşoane ce conţin pietre mai mari de culoare verde. În centrul pectoralului, ca şi în cazul precedent, domină un mare caboşon ce conţine o piatră verde. Spatele lucrării este aurit şi conţine ornamente vegetale şi florale gravate, dispuse în cadrul unei frize marginale, precum şi în cîmpul unui medalion central. De reţinut, în cazul acestor ornamente, prezenţa unor elemente decorative care, prin tipologia şi modul de distribuţie, amintesc de repertoriul ornamental al Orientului: pomul vieţii, păsările afrontate, păunii ş.a.

Pe agrafa mobilă de prindere de pe spatele pectoralului, în apropierea balamalei, este imprimat poansonul cu monograma argintarului conţinînd iniţialele „G.H." pe baza căreia a putut fi efectuată identificarea (vezi nota 4), (fig. 4). Şi la această lucrare ca şi în cazul precedent, reţine atenţia aceeaşi notă de somptuozitate cerută de destinaţia piesei: ornamentele abundente, aurite, pietrele semipreţioase, emailul policrom sînt toate elemente ce ţin de gustul (încă) medieval pentru fast şi magnificenţă.

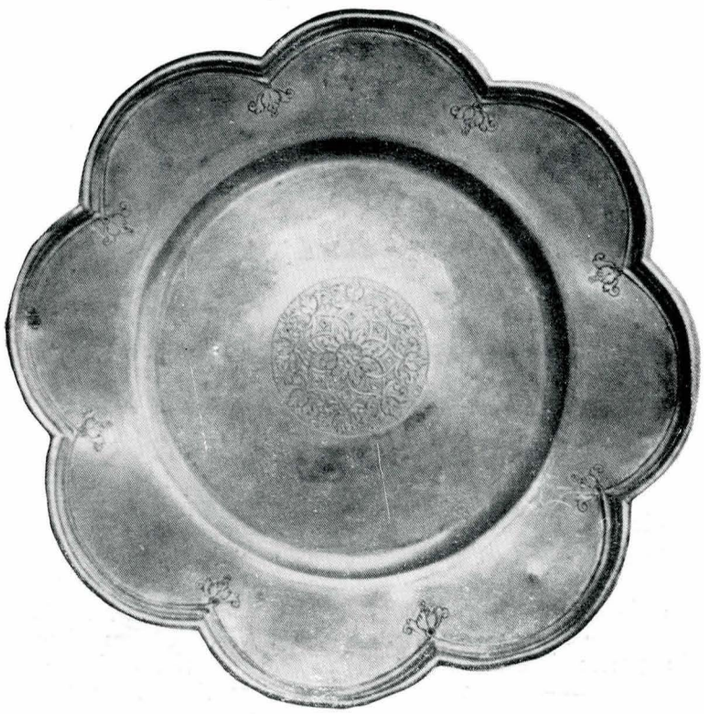

Fig. 8. Taler. Meşter Georgius Olescher-jr. Braşov.

Fig. 9. Potir. Meşter Lukas Römer Braşov.

Potirul de la Mihăileni, realizare a aceluiaşi meşter, reprodus în lucrarea lui Roth (vezi nota 6), vădeşte o oarecare austeritate în privinţa ornamentaţiei care, deşi se înscrie în preferinţele stilistice ale secolului al XVII-lea (fructe şi frunze mari, suculente, vreji etc.), nu pare a vădi o proliferare a vegetalului aşa cum se întîmplă în alte lucrări contemporane. Poate fi reţinut, de asemenea, aspectul uşor disproporţionat al elementelor componente, fusul fiind prea înalt în raport cu dimensiunile cupei şi ale bazei. Este posibil ca această lucrare să fie o realizare de început a autorului ei sau — fără a avea posibilitatea de a consulta originalul — să fi suferit refaceri ulterioare care să-i fi modificat înfăţişarea. Identificarea altor lucrări ar permite desigur puncte de vedere mai ferme cu privire la aptitudinile artistice ale argintarului mediesan.

Cel de-al doilea grup de meşteri identificaţi de noi aparţine unui alt centru de argintari care s-a bucurat de o faimă deosebită în perioada evului mediu, ca urmare atît a intensei activităţi şi a numărului mare de lucrări produse cît şi datorită deosebitelor calităţi artistice ale acestora. Este vorba de **Braşov** vechi centru local de prelucrare a metalului preţios, primele-i registre de breaslă datînd din anul 1475, deci de exact 500 de ani[8]; oraşul era unul din cele mai puternice şi mai active centre de argintari de pe teritoriul ţării noastre din perioada evului mediu. Spre Braşov, după cum este ştiut, s-au îndreptat numeroase comenzi ale domnilor din Ţara Românească sau Moldova; din Braşov erau solicitaţi aurari de faimă pentru a lucra la curţile marilor boieri sau ale domnilor din ţările române (Georg Heltner, Petrus Hiemesch II, Georg May II, Martinus Weiss cel tînăr etc.). Este o dovadă incontestabilă a faptului că pe de

[8] Dacă la sfîrşitul secolului al XV-lea breasla argintarilor braşoveni avea înregistraţi doar 16 meşteri, în secolul al XVI-lea numărul lor creşte în mod spectaculos, ajungînd la 120 de meşteri. Simultan, în acest centru activau cca 30—40 de argintari ceea ce explică prolificitatea sa creatoare. Şt. Pascu, *op. cit.*, p. 211.

https://biblioteca-digitala.ro

o parte, comanditarii erau înzestrați cu un deosebit simț artistic (ce nu putea fi dobîndit decît pe baza unei culturi temeinice) iar pe de altă parte, argintarii, în mare parte sași (și nu numai cei brașoveni), s-au dovedit cît se poate de receptivi față de opțiunile artistice (sau cele impuse de anumite canoane — în cazul pieselor liturgice) ale comanditarilor de peste munți lucrînd pe gustul acestora, fericită simbioză de gusturi și simțăminte estetice, finalizată prin numeroasele capodopere pe care acest meșteșug medieval ni le-a transmis pînă astăzi.

Primul dintre argintarii brașoveni identificați se numește DAVID PRODNER[9] iar lucrarea care îi aparține este un **pahar de tipul „Sockelbecher"** (cu soclu) avînd o formă relativ cilindrică, cu buza ușor evazată, decorat cu motive specifice perioadei de realizare (sec. XVII) reprezentînd elemente vegetale (vrejuri, frunze, fructe) și animaliere (o scenă de vînătoare). Tehnica de realizare este prin ciocănire, cizelare și aurit. Pe fund este vizibil imprimat un poanson cu monograma meșterului conținînd inițialele „D.P." avînd deasupra coroana orașului Brașov (fig. 5). Acest pahar se află în momentul de față în inventarul bisericii reformate din Bodoc (jud. Covasna) și se înscrie într-un grup mai mare de lucrări similare care au fost realizate și au circulat îndeosebi în secolul al XVII-lea și prima jumătate a celui de-al XVIII-lea.

La Brașov, între anii 1687—1709, a activat și argintarul MARCUS FUCHS jr. căruia îi aparține o lucrare recent identificată. Anterior, tot în cadrul colecției Muzeului de artă al R. S. România, a mai fost identificată o lucrare a acestui argintar (era vorba tot de un pectoral[10]); cum publicațiile de specialitate consultate mai menționează doar o singură lucrare, cunoscută deocamdată ca realizare a acestui argintar brașovean, rezultă că recenta noastră identificare sporește la trei numărul pieselor astăzi cunoscute provenite din atelierul său, două dintre ele găsindu-se deci la Muzeul de artă al R. S. România.

Recenta identificare are ca obiect un **potir** (fig. 6) de curînd achiziționat de Muzeul de artă, realizat din argint ciocănit, cizelat și parțial aurit[11]. Cupa sa este conică, aurită atît la interior cît și la exterior, fiind îmbrăcată într-o țesătură de ample ornamente vegetale (vrejuri, frunze, flori de mac, de heliantus etc.) specifice ca factură argintăriei transilvănene din perioada secolului al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Nodusul are aplicate ornamente metalice tăiate sub forma unor volute de care atîrnă mici pandantivi metalici. În partea de sus a piciorului se găsește un bulb decorat cu palmete iar baza conține ghirlande de frunze realizate prin ciocănire precum și o friză, cu ornamente meandrice, marcată din loc în loc cu cîte o mică floare. Talpa conține o inscripție de danie gravată, precum și anul efectuării donației: „OSVALD LASZLO ANO 1795". Pe buza cupei se găsește vizibil imprimată monograma meșterului, identică cu aceea găsită pe obiectul deja identificat în anul precedent.

Din punct de vedere stilistic, considerăm că lucrarea poate fi încadrată perioadei de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, perioadă în care se întîlnesc, cu deosebită frecvență, ornamente asemănătoare ca tipologie și mod de realizare cu cele de pe lucrarea acestui argintar: elementele decorative sînt realizate amplu și suculent cu componentele bine individualizate și, deci, identificabile. Totuși, trebuie să reținem în cazul de față că, în comparație cu realizările altor argintari contemporani, brașoveanul Marcus Fuchs jr. rămîne undeva tributar fineței și rafinamentului în execuție.

Un alt brașovean ale cărui lucrări au fost identificate este GEORGIUS OLESCHER jr., activ într-o perioadă mai tîrzie (între 1721—1761) și a cărui monogramă a fost descifrată pe două lucrări — un discos și un potir[12], aflate în posesia bisericii reformate din Sfîntu Gheorghe (jud. Covasna).

Se pare că la Brașov familia Olescher și-a transmis de-a lungul mai multor generații meșteșugul prelucrării metalului prețios. Astfel, anterior lui Georgius este cunoscută activitatea lui Georg Olescher senior care a lucrat între anii 1693 și 1707[13]. Îi urmează Georgius Olescher (cel căruia îi aparțin argintăriile recent identificate) iar un alt Olescher, Johann, de asemenea brașovean, este menționat de către V. Roth ca activînd în breaslă în anii 1776—1807 și căruia îi atribuie realizarea unei patene ce se afla la biserica evanghelică din Cisnădioara[14]. E, Köszegy însă consideră că monograma indicată de Roth (deci și piesa atribuită de acesta) aparține de fapt argintarului sibian Johannes Ongjert II (1701—1721) căruia îi atribuie și alte lucrări poansonate cu aceeași monogramă[15].

Georgius Olescher jr., contemporan în breasla brașoveană cu o pleiadă de argintari de faimă cum sînt cei ai familiei May (Andreas, Georgius și Michael), cu Joseph și Johannes Benkner (II), cu Petrus Hiemesch III ș.a., a desfășurat o activitate remarcabilă fiind astăzi cunoscut după un număr relativ mare de lucrări identificate.

Ambele piese sînt din argint, prelucrat prin ciocănire, cizelare și aurire și au fiecare cîte o inscripție de danie în limba maghiară: „Renov. 1749" (pe potir) și „Dăruit de Daczo Ferengz în 1750 (pe discos).

Recent identificate (fig. 7, 8), ele se caracterizează prin acuratețea execuției, echilibru și proporționalitate, o anumită simplitate ce dă eleganță formelor (la potir) precum și prin discreta distribuire a ornamentelor. Deși secolul al XVII-lea ne-a obișnuit cu lucrări somptuoase, abundent decorate, în cazul de față preferința pentru o anume austeritate este o dovadă de rafinament, atestînd că piesele respective sînt realizate în perioada de maturitate artistică a argintarului (după configurația monogramei, ele par a fi realizate pînă în anul 1741, deci la 20 de ani după confirmarea ca meșter, deoarece în jurul acestei date el își modifică monograma).

Din același grup al argintarilor brașoveni face parte și LUKAS RÖMER (meșter între anii 1724 și 1765, component și el al unei familii de argintari cu îndelungată activitate în breasla brașoveană)[16]. Monograma acestui meșter a fost identificată pe un potir (fig. 9) aflat în inventarul bisericii reformate din comuna Ozun (jud. Covasna)[17]. Simplă, sub formă de clopot, cupa este aurită în interior și exterior. Nodusul este polilob iar piciorul, avînd o talpă hexalobă, este decorat în partea inferioară cu motive din repertoriul barocului (scoici, vrejuri, frunze, realizate într-o manieră și o dinamică tipic baroce). Pe talpă două poansoane: monograma meșterului conținînd literele „L.R." și cifra 12, înscrisă într-un oval. După desenul acestui din urmă poanson se poate emite presupunerea că potirul a fost realizat între 1750 și 1760 (vezi și Köszegy, op. cit., p. 27, nr. 144) și deci atribuirea sa lui Lukas și nu lui Laurentius Römer devine plauzibilă.

Cele cîteva lucrări prezentate, împreună cu autorii lor, oferă — sperăm — informații în plus referitoare la bogatul patrimoniu de obiecte din metal prețios, existent în țara noastră precum și noi date despre activitatea unor meșteri argintari ce au activat pe teritoriul țării noastre în sec. XVII și XVIII.

---

[9] Identificat după Köszegy, *op. cit.*, p. 31, nr. 184, care indică prezența a trei argintari brașoveni cu numele de David Prodner, probabil membrii aceleiași familii (David Prodner I, m. 1599—1618; David Prodner II, m. 1628—1645; David Prodner III, m. 1652—1660) fără a stabili căruia dintre ei îi aparține monograma reprodusă. În cazul lucrării noastre Inv. 19, dim.: î. 0,105 m, d.g.=0,055 m), ea nu ar putea fi realizată decît de ultimii doi argintari întrucît stilistic aparține secolului al XVII-lea.

[10] Vezi V. Simion, *Contribuții la cunoașterea unor argintari din sec. XVII și XVIII.* în „Revista muzeelor și monumentelor" 3/1975.

[11] Inv. M. 2011; Dimensiuni: I=0,032 m; d.g.=0,086 m; d.b.=0,111 m; lucrarea a fost achiziționată în anul 1975.

[12] Ambele au inv. nr. 479. Dimensiuni: discosul, diam.=0,195 m; potirul, I=0,220 m; d.g.=0,095 m.

[13] O lucrare a acestui argintar, un pahar tronconic decorat prin ciocănire cu granulații fine, se găsește în colecția Secției de artă veche românească a Muzeului de artă al R. S. România. Vezi C. Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă*, Buc., 1968, p. 78, cat. 45, fig. 34.

[14] V. Roth, *op. cit.*, I, p. 245, nr. 677.

[15] Ibidem, p. 259, nr. 1448.

[16] Despre argintarii familiei Römer și cîteva din lucrările identificate, vezi V. Simion, *op. cit.*

[17] V. Roth, *op. cit.*, I, p. 175 și pl. 199, nr. 66, atribuie această monogramă lui Laurentius Römer care a activat între anii 1779—1834. E. Köszegy, *op. cit.*, p. 46, nr. 261, o atribuie lui Lukas Römer, atribuire ce ni se pare mai plauzibilă dacă avem în vedere tipologia ornamentelor și reperele stilistice ale lucrării care ne îndreaptă spre prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

https://biblioteca-digitala.ro